

NINA SIEGAL

DE

VERGETEN

DAGBOEKEN

**DE TWEDE WERELDOORLOG IN NEDERLAND IN DE WOORDEN
VAN HEN DIE ER GETUIGE VAN WAREN**

Vertaling Bep Fontijn

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2023 Nina Siegal
Oorspronkelijke titel: *The Diary Keepers*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2023 HarperCollins Holland
Vertaling: Bep Fontijn
Omslagontwerp: Studio Jan de Boer
Omslagbeeld: Dagboekomslagen en pagina's uit het NIOD, Amsterdam © Ivy Njiokiktjien / VII / Redux / ANP;
Joodse families bij het sportcomplex op het Olympiaplein in Amsterdam, wachtend op hun deportatie naar doorgangskamp Westerbork op 20 juni 1943, foto van Herman Heukels © NIOD, CCO
Foto auteur: Stuart Acker Holt
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1189 9
ISBN 978 94 027 6790 2 (e-book)
NUR 680
Eerste druk maart 2023

Originele uitgave verschenen bij HarperCollins Publishers LLC, New York, U.S.A.
Deze uitgave is uitgegeven in samenwerking met HarperCollins Publishers LLC.
HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

INHOUD

Voorwoord: Op zoek naar Emerich	13
Inleiding: 'Eenvoudig, dagelijks materiaal in overstelpende hoeveelheid'	30
De dagboekschrijvers (in alfabetische volgorde)	41

DEEL I: BEZETTING, MEI 1940-MEI 1941

---

1 'Overall daalden vliegparachutetroepen'	47
2 'Je moet er maar het beste van maken'	59
3 'De woede vlamde in je hart'	65
4 'Geen graf, geen grafsteen'	79
5 'Nu kan het spel beginnen'	91

DEEL II: VERVOLGING EN DEPORTATIE, APRIL 1942-FEBRUARI 1944

---

6 't Is moeilijk om te weten wat je doen moet'	101
7 'Als een goede tuinier'	110
8 'Men wist het niet: is het arbeidsdienst of afslachting?'	119
9 'Een soort verzamelplaats'	130
10 'Tot eindelijk de wagen vol was'	139
11 'Waren er maar meer plaatsen voor de stumpers'	156
12 'De tijd is gekomen om ook onder te duiken'	163
13 'Het ergste jaar voor ons Jodendom'	172
14 'De man, die rondgaat met zijn blocnote'	180
15 'Als Job op de mesthoop'	192
16 'Ze had gewoon een heel groot hart'	215
17 'De spanning is soms niet vol te houden'	228
18 'Het dagboek wordt een wereld'	248
19 'De laatste der Mohikanen'	265
20 'Een journalist in hart en nieren'	275

DEEL III: DE BEVRIJDING KOMT DICHTERBIJ, MEI 1944-MEI 1945

21	‘Ik mag werkelijk van het uitzicht niets missen’	285
22	‘Ook de onbenullige dingen’	293
23	‘Die stilte is haast moordend’	308
24	‘Wát moest je weten om het te weten?’	321
25	‘Het rijk van de moffen heeft afgedaan’	335

DEEL IV: DE OORLOG IN DE HERINNERINGEN, MEI 1945-MEI 2022

26	‘Een archeologie van stilte’	355
27	‘Lijden en strijden, trouw en verraad, menselijkheid en barbarij, goed en kwaad’	366
28	‘Een geleidelijke verdwijning van de collectieve verdringing’	377
	Nawoord	385
	Dankwoord	397
	Literatuurlijst van de gebruikte dagboeken	400
	Fotoverantwoording	402
	Noten	404
	Register	419

'OVERAL DAALDEN VLIEGPARACHUTETROEPEN'

1940

Duitse parachutisten vallen uit de lucht

**ELISABETH VAN LOHUIZEN, 48 JAAR,
KRUIDENIERSTER, EPE**

Vrijdag 10 mei 1940 – Vannacht waren wij voortdurend wakker van zwaar vlieggeronk, eerst tegen twee uur, later tegen vier uur. De tweede keer ging ik eruit om te kijken, maar zag niets. Ik dacht dat het Duitse of Engelse machines waren, die naar hun vijanden vlogen. 'k Probeerde weer te slapen. 't Bleef zo onrustig, tot ik plots wakker werd van geroep, dacht eerst dat het werk-

volk voor thuis naast ons was, maar hoorde Mies van Lohuizen* plots zeggen: 'Ze horen niets.' Ik eruit en hoorde: 'Oorlog, hoor je dan geen vliegmachines?' Ik kon 't niet geloven, maar liep naar Cees om hem te wekken, die direct naar de radio liep en daar hoorden we steeds maar berichten van de luchtwacht.

Een moment om nooit te vergeten. Steeds had ik vertrouwd dat ze ons met rust zouden laten. We waren tot in het uiterste neutraal geweest en goed voor de Duitsers. Ook Miek† geroepen. Even was 't of we met lamheid geslagen waren en m'n eerste gedachte was: onze arme soldaten, daar gaat het bloed. O, waarom hadden alle mensen zich na 1918 niet bij Kerk en Vrede‡ aangesloten? Maar juist de laatste jaren bleven er zo weinig getrouwen over. Na 't aankleden gauw inpakken wat weg of vernietigd moest worden. Drank moest in ieder geval verwijderd worden.§ 't Meeste was enkele weken ervoor al verzonden. De knechten werden van huis gehaald; ze waren al even ontdaan. Oorlog, we konden 't niet geloven. Alles was in de natuur zo prachtig en juist die dag was het zulk stralend weer. [...]

Halfzeven (...) zag men overal mensen bij elkaar staan. Niemand kon het geloven. Bij 't gemeentehuis stonden de verschillende takken van dienst orders af te wachten. En maar steeds de luchtwachtberichten. Overal daalden vliegparachutetroepen. In Rotterdam, Den Haag (Bosjes van Poot) en andere plaatsen. Soms in Hollandse uniformen, geestelijke kleding, boerenpakken en zelfs vrouwenkleren. Natuurlijk werden er veel 'vernietigd' zoals de berichten waren, maar o, er bleven er te veel lopen. Onderwijl telkens de doffe knallen van 't springen der bruggen van de IJssel en 't kanaal. We moesten werken maar 't vlotte niet. Natuurlijk veel mensen in de zaak, maar 't deed ons niets. Even waren we bezorgd voor wat ons zelf zou treffen, terwijl we aan Moeder dachten die in Utrecht of Amsterdam zat en aan Siny¶. (...). En onze oudste was die dag jarig. Telkens groepten de mensen bij elkaar. 'Och, ze zouden ons land nooit krijgen; de waterlinie was te sterk.' We hoopten het wel, maar toch...

Tegen vier uur kwamen de eerste mensen uit Oene, Welsum en Epe binnen. Gezicht hiervan maakte me echt beroerd. 't Nodigste op de fiets, dikwijls kinderen en oude mensen erbovenop (...). Ach, ze hadden geweten dat 't mis-

---

* Haar schoonzuster.

† Haar dochter.

‡ Een pacifistische organisatie die na de Eerste Wereldoorlog was opgericht.

§ Er gingen geruchten rond dat de Duitsers die zouden stelen.

¶ Haar schoondochter.

schien kon komen, maar wie had geloofd dat 't echt zou gebeuren? (...). 't Was 's middags druk in de zaak, maar 't werken wilde niet vlotten. Evenmin in huis. 's Avonds alles verduisteren en aldoor maar naar de radio luisteren. Moe gingen we nu laat naar bed.

**INA STEUR, 17 JAAR, KANTOOR-
MEDEWERKSTER BIJ WERKSPoor,
AMSTERDAM**

Vrijdag 10 mei 1940 – Om ongeveer drie uur worden wij gewekt door rare knallen. Wij hebben zoiets nog nooit gehoord dus we weten niet wat het is. Ik roep vader en vraag het. 'Ze schieten.' Ze blijven maar door ploffen, de ene knal gevolgd door de ander. Dus wij zijn in oorlog, dringt het tot mij door. Moeder zet snel de radio aan in de hoop daar iets van te vernemen, en ja hoor, enkele seconden later galmt er een vreemde stem door de kamer: 'Hier Lucht-wachtdienst. Er bewegen zich vele vreemde vliegtuigen boven ons land. Ze werpen parachutisten uit.' Het ene bericht na het andere. Dan worden hier Henkels* gesignaleerd, dan daar weer andere vliegtuigen en het schieten houdt maar aan, alsof er geen eind aan komt. Het is zo vreselijk angstig, al die zoeklichten in de lucht en die vliegtuigen die brandend naar beneden storten.

Ik voel me klein en kwetsbaar. De kinderen† slapen overal doorheen, ook kleine Annie van anderhalf. Ik snap er niets van. Na verloop van tijd ga ik weer naar bed, en ondanks de angst en spanning val ik tegen de ochtend toch nog even in slaap. Ik word laat wakker en moet me vreselijk haasten.

Om zeven uur 's morgens gaan vader en ik de deur uit, naar Werkspoor. En daar, het is niet te geloven: de hele Oostenburgerstraat ziet zwart van de mensen! Een voor een mogen we de poort door. De Vrijwillige Burgerwacht staat te posten op het hele terrein. Alle mensen van Duitse afkomst of van een vreemde nationaliteit worden naar het waslokaal gestuurd. De anderen, vader en ik ook, mogen na een uitgebreide controle doorlopen.

De morgen verloopt chaotisch. Zodra het alarm klinkt, rennen we met zijn allen naar het schaftlokaal. Daar staan we dan met zo'n tweehonderd jongens, meisjes en enkele mannen. Tot het sein veilig wordt gegeven en we terugkeren naar de werkvloer. De middag is net eender.

---

* Duitse bommenwerpers.

† Haar negen broers en zussen.

Zaterdag 11 mei 1940 – De ochtend verloopt hetzelfde als gistermiddag. Ik geloof niet dat er op heel Werkspoor deze dagen ook maar iets wordt uitgevoerd.

Thuis doe ik vlug wat boodschappen voor moeder. Daar komt Suze aan. Ze vertelt dat er parachutisten gedaald zijn op de spoorbaan. Dat willen we zien. We lopen de Molukkenstraat uit en worden door politiemensen tegengehouden. Als ze even niet opletten, rennen we snel door naar de tunnel. Op de brug staan we stil en we kijken zoekend om ons heen. Maar bij het horen van schoten weten we niet hoe snel we achter de dijk moeten komen. Daar liggen al meerdere mensen. Ze zeggen dat er Duitsers in die hoge bomen verder weg zitten, beschermd door dicht gebladerte.

Vóór mij zie ik een man en een jongen, naast mij weet ik Suze. We liggen amper of de kogels vliegen ons om de oren. Eén kogel belandt vlak achter mijn voet. De jongen voor mij kijkt heel even boven de dijk uit en krijgt meteen een kogel door zijn strot. Na enkele minuten is hij dood. Verstijfd van angst kijken Suze en ik elkaar aan, maar er is geen tijd om stil te staan bij het gebeuren, want we horen het ronken van gepantserde auto's. Het zijn onze soldaten. Zodra ze stoppen, beginnen ze te schieten en prompt tuimelen de Duitsers uit de bomen. Het zijn er maar twee...

Ondertussen kruipen Suze en ik zo snel mogelijk naar de brug om achter een PEN-huisje* te schuilen. Hoe het ons lukt in die herrie en chaos weet ik niet.

's Avonds laat – het is pikdonker buiten – loeit het alarm. Daarom halen vader, moeder en ik de kinderen snel uit bed en kleden ze aan. In de hal blijven we staan, dicht op elkaar, maar eigenlijk weten we niet wat we verder moeten doen.

**DOUWE BAKKER, 49 JAAR,
HOOFDINSPECTEUR VAN POLITIE,
AMSTERDAM**

Zaterdag 11 mei 1940 – Naar het Nederlandse Opperbevel beveelt moeten Duitse soldaten die in Nederlandse uniforms (geheel of gedeeltelijk) worden aangetroffen onmiddellijk ter plaatse worden neergeschoten. Chamberlain is afgetreden, Winston Churchill is zijn opvolger.

Vanmorgen 1.20 uur. In verschillende plaatsen: Brouwershaven, Krabbedijken, Soesterberg wordt gemeld, dat parachutisten uit vliegtuigen dalen. Vier Duitse pansertreinen zouden vernield zijn, waarvan één op de brug bij Venlo, die met de trein in de lucht vloog.

---

* Transformatorhuisje.

Vanmorgen 5.20 uur. Ik was ruim twee uur thuis. Gedonder van het afweergeschut; wij horen een tweetal zware ontploffingen als van verslaande bommen van zwaar kaliber. Ben in bed gebleven maar heb niet meer geslapen.

Om twintig over tien neem ik twee Duitse bommenwerpers waar op circa 10 kilometer afstand Z.W., twee jachtvliegtuigen doen een aanval: het voorste jachtvliegtuig wordt blijkbaar getroffen en stort naar beneden. Dit is het eerste luchtgevecht dat ik te zien krijg.

Om 11.10 uur weer een Duitse bommenwerper toen de stad het luchtalarm te laat had gegeven. Later hoorde ik op het bureau dat enkele bommen zijn neergekomen op het hoofdpostkantoor en bij de Twentsche Bank op de Herengracht bij de Blauwburgwal. Hier zou een huis verwoest zijn met twaalf slachtoffers. Het is angstwekkend.

Om 13.10 uur passeren hier zichtbaar in het zuiden, drie vliegtuigen die koersten naar het zuidoosten. De achterste lijkt een Kool... Jager, maar ik kan het niet goed zien. Luchtalarm is niet gegeven. De Luchtwachtdienst meldt voortdurend in de buurt van Rotterdam tot Leiden het dalen van zestig tot tachtig parachutisten. Geen enkel bericht komt binnen over de positie van ons leger. Hoe is het in het noorden? Telefonische verbinding met Leeuwarden: blijkt niet mogelijk. De bom heeft niet het postkantoor beschadigd, doch wel zijn drie huizen op de Herengracht totaal vernield en ook een huis aan de overkant is zwaar beschadigd. Er zijn hier doden en gewonden te betreuren. [...]

In Rotterdam zouden verschillende belangrijke punten in handen van Duitsers zijn. De vlieghaven echter zou weer in onze handen zijn.

Als wij zitten te eten, horen we geweerschoten. Er is op straat grote zenuwachtigheid te bespeuren. Af en toe vallen vele schoten. Als het een poosje stil is, ga ik op weg naar het bureau. Het is bijna zeven uur. Plotseling weer levendig vuren. Op het Galileïplantsoen staat een soldaat met geweer in de aanslag. Er zouden zich Duitsers bevinden op de spoorbaan of het viaduct bij de Molukkenstraat. Ik rijd weer terug en met een omweg naar de Ridderweg gekomen naar de Transvaalkade. Plotseling geweerschoten voor mij in de Linnaeusstraat. Mensen stuiven gillend uiteen. Ik zie enkele op straat vallen, bij het politiebureau. Rijd de Transvaalkade op. Bij het Amstelstation overal ook geheimzinnig gedoe; ook daar zouden Duitsers opgemerkt zijn. Later hoor ik van Bijlsma dat aldaar twee Duitsers werden gedood en vier gevangen. Ze zijn als burgers gekleed. Ook in de Rijnstraat zenuwachtige drukte; er zou geschoten zijn. Kort daarna luchtalarm: er passeert een Duitse bommenwerper.

Een spannende avond dus. Overigens is het kalm, wel weer een grote vloed van allerhande mededelingen over verdachte personen.

Op weg naar het bureau zag ik ook vluchtelingen uit richting Gooi komen: vrachtauto's met huisraad en bussen met vluchtelingen en mannen op de fiets met grote pakken huisraad erop, kwamen de stad binnen.

Ons legerbericht meldt dat op verschillende punten het leger werd teruggenomen.

Zondag 12 mei 1940 – eerste pinksterdag – Voor het eerst in twee dagen weer wat nachtrust gehad. In de morgen enige malen luchtalarm. Horen ook vliegtuigen, doch zien ze niet door laaghangend wolkendek.

In Amsterdam stijgende onrust/actie achter het front. Honderden oncontroleerbare geruchten over optreden van Duitsers in de stad. Vrachtauto's met soldaten, geweer in de aanslag, patrouilleren door de stad. Van de toestand is geen duidelijk beeld te krijgen.

Vandaag achtmaal luchtalarm. Ga om zeven uur weer in dienst. [...]

Internering met Ponne en Harrebomée.* Word ontwapend en moet mee naar hoofdbureau. Geleid voor burgemeester De Vlugt, procureur-generaal Van Thiel, A.C.† en W.A.C. Broekhoff‡. Moet op verschillende vragen antwoorden en dan wordt besluit medegedeeld dat tot internering is besloten. Beneden (...) tref ik Ponne en Harrebomée aan. Worden per gevangenenwagen onder bewaking gebracht naar Marechausseekazerne in Watergraafsmeer. In troonkamer geleverd. Schandalig correct.

Maandag 13 mei 1940 – Brengen de hele dag op de kamer door. Mogen een brief naar huis schrijven. Wanhopige gedachten tasten ons moreel aan. Wij denken aan vrouw en kinderen. Hoe moeten ze het maken in deze tijding? Wij besluiten sterk te blijven en alle beproevingen het hoofd te bieden.

Het eten is heel goed. We worden echter scherp bewaakt; voortdurend staat een marechaussee of soldaat achter met karabijn in de aanslag. In de namiddag delen de kapiteins ons mede dat wij weer elders heen gaan. Als het donker is, komt een auto voor, en onder bewaking van een marechaussee met karabijn zijn we naar het HUIS VAN BEWARING gegaan. Aldaar als gewone verdachten ingesloten. [...] Brengen daar de nacht door.

---

* Vijf leden van het Amsterdamse politiekorps werden gearresteerd op verdenking van sympathie voor de vijand, onder wie Bram Harrebomée (lid van de NSB sinds 1933), Douwe Bakker en politie-inspecteur Leen Ponne.

† Johan August van Thiel, procureur-generaal van het Amsterdamse Gerechtshof en waarnemend directeur van de Amsterdamse politie.

‡ Waarnemend hoofdcommissaris Karel Henri Broekhoff.

**ELISABETH VAN LOHUIZEN,
KRUIDENIERSTER, EPE**

Maandag 13 mei 1940 – Vanmorgen in de motregen met Dick naar Apeldoorn gefietst. Niemand wilde ons met de auto brengen. Anna had de stamkaart vergeten, moest oogdruppels hebben en dan maar fietsen, een tocht hadden we in jaren niet gemaakt. Viel mee. In Apeldoorn zagen we bij 't postkantoor een Duitse soldaat op post staan. We mochten er niet langs, moesten via de Hoofdstraat, naar 't marktplein. Daar weer afzetting, maar Dick mocht even naar de apotheek.

Ik bleef met een Burgerwachtman praten. Had Duitse soldaten op de terrassen zien zitten en auto's zien staan. Hoorde dat Apeldoorn bezet was, dat er hard bij Ede gevochten werd en dat de vluchtelingen Apeldoorn binnenkwamen. Uit Deventer en Zutphen, waren ze vrijdag en zaterdag daar geweest. 'k Wou zeggen dat 't net was of er iets knapte toen ik werkelijk de Duitse militairen zag. [...]

Dick haalde 't drankje, was blij terug te zijn, 't was vol soldaten met mitrailleurs voor op de motoren. Wat zal onze mensen te wachten staan? We konden geen kop koffie krijgen en fietsten terug. In Vaassen hoorden we dat de Duitse bezetting ieder ogenblik kon komen.

Ger' kwam tegen vier uur terug. Goede tocht gehad. Alle bruggen vernield, overal Duitse bezetting. We hoorden toen voor 't eerst geruchten waarover we de laatste maanden zo in angst gezeten hadden. Er was verraad geweest bij de legerleiding. Wel hoorden we dat ook de burgerbevolking verraad pleegde. In Rotterdam en Den Haag schoten Duitsers, die hier jaren woonden, op onze militairen.

De radio was steeds in touw. We hoorden veel berichten en voelden dat het erg was. De omroeper vertelde dat de koningin en de regering 'elders' waren gevestigd. Waar was 'elders'? Om twintig over tien, toen we als gewoonlijk luisterden naar Engeland, hoorden we dat de koningin in Engeland was. De vorige dag had de radio verteld dat de prinses, de prins en de kinderen naar Engeland waren gegaan. Dat konden we begrijpen, maar de koningin? Waarom bleef ze niet op haar post?

Dinsdag 14 mei 1940 – Vannacht moest Ger weer dienst doen, ik sliep heel slecht en was al vroeg op. Kon de radio niet aan krijgen. Later bleek dat

---

* Haar zoon.

Hilversum I en II niet meer werkten, alleen Jaarsveld. Om acht uur een extra uitzending, hetgeen een ochtenddienst was van een predikant, die sprak nu. 'Het uur der beproeving!' Wat staat ons te wachten? Je voelde dat er wat komen zou.

's Morgens was het ontzettend druk in de zaak. We zwoegden ons erdoor te komen, maar konden geen [boodschappen]boekjes [met bestellingen] klaarmaken, alleen voor de toonbank de mensen helpen. Ieder wilde wat inslaan. Tegen de middag bevel om de zaak te sluiten. Gelukkig konden we rustig werken.

Dick vergaderde van twee tot zeven uur op het gemeentehuis, distributieraad. We hoorden dat ook woensdag de zaken gesloten moesten blijven en zwoegden hard om alles weg te krijgen, wat ook gelukte. Tegen zeven uur konden we eten. Miek had de hele middag aan de radio gezeten, aldoor lucht-wachtberichten om angstig van te worden. Alles naar Rotterdam, Woensdrecht, Mijdrecht, Sliedrecht, Dordrecht, Den Haag, Leiden. Alle namen werden afgeroepen.

Wat betekent het? Onze ANP-mensen laten steeds hun stemmen horen, opdat wij, zo er andere berichten gemeld worden, deze niet zullen geloven. En toen om zeven uur plots, de radio met een extra bericht: een ogenblik om nooit te vergeten. De opperbevelhebber had besloten de strijd te staken. Rotterdam was door de bombardementen zo goed als verwoest en zo 't vuren niet werd gestaakt, zouden Den Haag, Amsterdam en Utrecht een zelfde lot ondergaan.

Greep me zo intens aan dat ik moest huilen. Wij niet meer vrij en dat, och we begrepen 't zo goed, door verraad van onze mensen. We konden het niet geloven en toch was het zo.

Ieder was blij dat niet meer mensen zouden vallen, maar toch, een onderdeel van Duitsland worden, vreselijk. Wat wordt de toekomst? Armoede voor ons land. Voor allen een zware tijd en een onzekere toekomst. 't Is of er vanavond een dode in huis is; ieder die komt is stil en vol zorg. Ik kan vanbinnen niet rustig worden. Aldoor hoor ik 'verraad'. Houden tegen zo'n overmacht zou niet gaan, maar verraden is zoiets laags, je voelt je als een blaam.

Woensdag 15 mei 1940 – Ook vandaag de winkel dicht. We zouden dus kunnen werken, maar 't wil niet, alleen wat gebeuren moet doe je. De eieren werden voor 1½ cent aangeboden, kippen voor fl. 0,25. [...]. 400 gr. brood per persoon. In veertien dagen: ½ k. koffie of 1 ons thee, ½ k. gort of ½ k. haver-mout en ½ k. rijst en ½ k. suiker.

't Volk was gister, maar vooral ook nu woedend op koningin en regering

omdat ze gingen. [...] Zelf vind ik 't jammer dat ze gegaan is. Ik was liever op m'n post gebleven, maar beoordelen kan ik 't niet.

Jan heeft kippen geslacht, bracht er tweeëntwintig. Ga morgen voor moeder en mij wekken. Sinds dinsdag mag er geen witbrood meer gebakken worden. Als we maar grijs mogen houden. De klokken moeten nu ook al op Duitse tijd gezet worden. [...]

Vanavond aldoor bezoek. Ieder heeft zo z'n eigen mening, maar 't verraad verfoeit iedereen. Duitse officieren zijn in Hollandse uniformen op de Moerdijkbrug gekomen, en hebben toen ze bij de jongens waren, deze gelast het dynamiet onder de brug weg te nemen. Ook bij Westervoort. 't Is zelfs zoals een dame zei: 'Een zwarte bladzijde uit onze geschiedenis.' Maar ook onze dag zal eenmaal komen, daar vertrouw ik op.

**DOUWE BAKKER, POLITIE-INSPECTEUR,
AMSTERDAM**

Dinsdag 14 mei 1940 – De volgende morgen gaan Ponne, Harrebomée en ik naar een cel voor vijf personen, waaraan een slaapcel is verbonden. Daar wordt ons moreel op enorme proef gesteld. Tenhemelschreiend is de behandeling die we hier ondergaan. Een latrine-emmer in een hokje dient tot wc. Blikken kroes om uit te drinken; een tafel met twee harde houten banken. Door de matglasramen kunnen we niet naar buiten zien. Alleen vanboven een smal reepje. Af en toe luchtalarm, worden ook eventjes gelucht. Hebben niets te roken en kunnen ook niets krijgen.

Zijn zeer ongerust over onze vrouwen en kinderen. [...] Allemaal verraad door Joden en andere anti-nationaalsocialisten. In mijn geval werd ook een briefje ingezonden, anoniem met de bemerking dat ik nsb'er was.* Dat was blijkbaar het enige argument dat tot interneringsbesluit leidde. De Vlucht en Van Thiel waren de drijvers tot het besluit. Ponne heeft het nog al eens te kwaad met zijn zenuwen. Bram is heel flink en wij spreken elkaar alsmaar moed in. Spelen 's middags domino en maken loopoefeningen om wat fit te blijven.

Het eten is abominabel slecht. 's Morgens grof brood met een schimmetje boter; melk met wat water en 's middags bruine bonen in een blik met gewoon

---

* Bakker sloot zich in 1933 bij de nsb aan. In december van dat jaar werd het ambtenaren en dus ook politiemedewerkers verboden om lid van de partij te zijn. Bakker werd officieel lid op 9 juli 1940.

vet. Haast niet te eten, moeten toch eten om fit te blijven. Wij hopen nu van harte dat de Duitse troepen snel oprukken want de toestand is zo dat zij onze bevrijders moeten worden.

's Avonds halfnegen is het bedden opmaken en we worden elk in een ijzeren kooi gesloten. Voor deze schade dient tol te worden betaald en zij zal worden betaald.

De toestand is bijzonder pijnlijk en we hebben alle zelfbeheersing nodig om ons op te houden. Zo denken we dus de nacht in te gaan. Ik ben nogal optimistisch.

We zagen namelijk in de vroege avond veel vluchtelingen met autobussen en auto's uit het Gooi komen en dat wees er wel op dat ons leger steeds in de terugtocht was. Zij komen dus zeker, maar wat zal er gebeuren als het nog even duurt? Ik maak me soms ongerust erover, dat er excessen zullen plaatsvinden door Joden op Duitsers en nsb'ers en dat wij een kwade kans lopen als ze ons vinden of cipiers zich op ons willen wreken.

Wij lagen echter nog maar kort te bed, als ik buiten lichtschijnsel opmerk. Bram slaapt al en Leo ziet het ook. Wij kunnen niet uitmaken wat het is. [...] Dan horen we stappen in de gang en het rommelen van sleutels. De deuren worden opengemaakt. Twee cipiers roepen ons toe dat we moeten opstaan en dat we vrij zullen zijn. Grote ontroering maakt zich van ons meester. Welk een vreugde.

Er is zo zeggen zij wapenstilstand, daar het Nederlandse leger nergens zijn posities kon houden en ten slotte in een lange vlucht overging (...). De Grebbelinie doorbroken met een lawine aan pantsers en tankmaterieel zodat de arme jongeren afgeslacht werden. Het was beestachtig; dit was de kroon, de doornenkroon op het werk der democraten.

Tienduizenden van onze arme kerels vonden daar de dood.* Toen vond de democraat het genoeg en legde hij de wapens neer. Vijf dagen van verschrikking gingen over ons land. Nu zij we vrij.

КР Albert Vis is er met de politieauto en we rijden naar het Hoofdbureau. Hier ontvangen door De Vlugt, Versteeg en Van Thiel. Bakken nu hete broodjes, wisten niet dat we het zo slecht hadden. Heb Van Thiel gezegd dat ik hem hartgrondig had verwenst en wees ik hem erop dat hij de verantwoordelijke man was.

Versteeg noemde hij bij de voornaam en zei dat hem het hart brak toen hij de mededeling aan mij moest doen. Enfin, wat ervan zij, wij waren vrij en met

---

* Naar schatting 2.500 Nederlandse soldaten sneuvelden tijdens de eerste vier dagen van de Slag om Nederland.

opgeheven hoofd. [...] Krijgen de wapens terug en ik ga met de auto van de hoofdcommissaris naar huis. Een wederzien, welk een ontroering Agnes en de kinderen weer te zien. Wink en Rie. Jos Fenningen en Catherien, zijn vrouw komen ook aan. (...) heerlijk. Het leed is geleden. Onze dag komt. De stad is verlicht, een weelde.

Woensdag 15 mei 1940 – Het Koninklijk Huis is gevlucht. Schande: toen ons leger geslagen was, vluchtte het met de regering naar Londen en daar tussen de verraders zullen zij zich wel thuis gevoelen. Wat er nu gaat gebeuren? Weten het niet.

Vandaag weer een dienst. De gehele dag op de been. Doortocht van Duitse troepen bij de Berlagebrug meegemaakt. Geweldig, geweldig, wat een prachtkerels en wat een materieel. De Maginotlinie is bij Sedan doorbroken.* Het nieuwe wapen van Hitler verwoest en vernielt alles wat op zijn weg komt. Het einde is nabij, ik voel het. Rotterdam is een grote ruïne. Onze brandweer (vrijwillige) is met al het materieel daarheen om te helpen.

Donderdag 16 mei 1940 – Duitse tijd ingevoerd.† 's Nachts alles weer verduisterd. Eerste contact met Duitse officier, luitenant Ruge van de *Feld Polizei*, een onderhoud over de doormars der Duitse troepen, vandaag komende uit Haarlem en gaande naar Utrecht. Breng een groot deel van de dag door op de Amstel, bij de Berlagebrug. Urenlang trekken Duitse troepen in alle mogelijke motorvoertuigen voorbij. Het is overweldigend: een pantserdivisie behorende tot de Leibstandarte Adolf Hitler, een groot deel heeft het teken van de ss. [...] In Haven: met zijn achten in een kleine cel (...)! Drie dagen achtereen zonder eten, drinken en gelegenheid tot gebruik wc. [...]

Het Duitse leger is in opmars; (...) de Maginotlinie is bij Sedan doorbroken. In een ongekend tempo dringen de Duitse soldaten gesteund door hun geweldige luchtmacht België en Frankrijk binnen. Bij G(...) trekken de Franse legers terug: er wordt hevig gevochten tegen gecombineerd Frans-Engelse troepen in de lijn Antwerpen-Namen. Wat in die zes dagen is gepresteerd, overtreft alles wat tot nog toe in de krijgsgeschiedenis bekend is. Als een reusachtige lawine storten zich drommen Duitse soldaten [op het continent].

Dinsdag 21 mei 1940 – Nachtdienst geklopt. Het weer blijft mooi; ga 's middags een nieuwe hoed kopen bij Swart. Als ik thuiskom tref ik G. van der

---

* Een belangrijke militaire overwinning voor de Duitsers in Frankrijk.

† Eén uur later.

Mark in uniform van 1ste luitenant der Infanterie. Een hartelijk wederzien; wij hebben beiden wat meegemaakt. Hij was in Delft en heeft gevochten tegen afdelingen parachutetroepen.

Was bij Schmuck; deze vertelt [dat er] bij zijn aanhouding op hem [is] geschoten, kogelgaten aan eigen winkel. De Gestapo is aangekomen; er zal recht gedaan worden. [...] Het Duitse leger gaat in adembenemend tempo voorwaarts. Ongelooflijk zijn de prestaties. Amiens en Abbeville, hetwelk vlak aan de Kanaalkust ligt, werden genomen.

DUITSE TROEPEN AAN HET KANAAL [...]

Het vonnis over de vervloekte plutocratiërs volstrekt zich – leugen en bedrog – jodendom en kapitalisme gaan hun verdiende loon halen. Adolf Hitler, het genie, zal hen vermorzelen. [...] Groot is het aantal zelfmoorden onder de zich schuldig voelende Joden en antifascisten. Op de lijst komen ook voor: professor Van Gelderen, lid Tweede kamer, professor Bongen en wethouder Boekman.*

---

* J. Bob van Gelderen was een lid van de SDAP en een professor. Samen met zijn vrouw en twee kinderen pleegde hij op 14 mei zelfmoord. Emanuel Boekman was een wethouder van Amsterdam, een schrijver en ook lid van de SDAP. Hij was bevriend met Van Gelderen. Na de invasie probeerde hij tevergeefs te vluchten en pleegde vervolgens op 15 mei zelfmoord samen met zijn vrouw.